

Jelentések, tájékoztatók Csehszlovákiáról ^[1]

Levél Kádárnak: Hogyan látta Dubček a prágai tavaszt 1987-ben

„Keresse fel személyesen Kádár elvtársat, s közölje vele, hogy a csapatok bevétele a tervnek megfelelően halad. Miután az egészséges erők egyes képviselői ingadozást tanúsítottak, Barbirek pedig váratlanul elhagyta a többséget, az Indra vezette kezdeményező csoport tevékenységében bizonyos megtorpanás történt. Tartjuk a kapcsolatot Indra és Bilák elvtárral. Ők azt ígérték, hogy folytatják a tervezett program realizálását, s a csapatok bevonulásával összefüggésben aktivizálják tevékenységüket. – A távirat mellett Kádár János kézírásával: „Átvettem, 21-én reggel 7-kor. K. J. VIII. 21.”

Lehet-e még a „Prágai Tavasz” Magyarországgal kapcsolatos mozzanatairól valami újat mondani, amely árnyalja az utóbbi két évtizedben a témáról született, napvilágot látott adatokat, információkat? Az egész Kádár-korszak, illetve Kádár János politikai szerepvállalása erkölcsi megközelítésének egyik fontos „toposza” a dubčeki reform-folyamat támogatásának majd „elárulásának” kérdése. A történeti diskurzus - döntően jogosan - negatívan közeledett, közeledik a problémához: Rajk László, majd Nagy Imre tragikus sorsával összefüggésben játszott kétes szerepvállalásai miatt erkölcsileg elítélt Kádár (már-már hasonló súlyú vétkének) tartják Dubček - és ezzel együtt a szocializmus reformja - elárulásának tényét.

A következő - elsősorban a '68-as eseményekhez kapcsolódó - dokumentumok között kiemelten kell foglalkozni egy 1987-ben keletkezett, Kádár Jánoshoz írt levéllel. A szerzője nem más, mint az akkor már közel két évtizede „belső emigrációban” Pozsonyban élő Alexander Dubček, Már ez a tény is izgalmas kérdéseket vet fel: az elárult reformer miért érzi szükségét annak, hogy tollat ragadva mintegy összefoglalja a szocializmus reformkísérletének körülményeit az „áruló” egykori pártfogónak, szövetségesnek? Sőt, több mint feltűnő az a szívélyes hangnem amely Dubček soraiból tükröződik: „A legjobb emlékekkel gondolok vissza a Kádár elvtárral történt találkozókra abból az időből, amikor Szlovákia Kommunista Pártjának első titkára voltam, majd később 1968-ban, amikor a CSKP első titkárának funkciójában dolgoztam. Nyugtalanították őt - ugyanúgy ahogy engem is - a publicisztikában és máshol tapasztalt negatív jelenségek. Nehezen tudom azonban elképzelni azt, hogy Kádár elvtárs feltételezte volna, hogy az őt hadsereg katonai beavatkozásának célja a CSKP KB hivatalos politikájának, majd később a párt és az állam akkori vezetésének a likvidálása.

Úgy gondolom inkább, hogy az MSZMP vezetését az akkori légkör és az SZKP, valamint a LEMP vezetésének politikája vonta be (manipulálta) a [popup title="beavatkozásba..." format="Default click" activate="click" close text="Dubček az 1989-es politikai fordulat után már elmarasztalóan nyilatkozott Kádár „kettős magatartásáról”. A további dokumentumok is megerősítik, érzékeltetik Kádárnak a moszkvai vezetéssel (természetesen elsősorban Brezsnyevvel) történt intenzív egyeztetést. Ezek erősíthették Kádárban az „ellenforradalmi veszély” valós tényét, amit szerinte nem vett figyelembe a dubčeki vezetés, egyúttal elhárítva a közös egyeztetést a Varsói Szerződés-beli szövetségesekkel. (A Dubček-levélből is kiderül, hogy a prágai vezetés kétoldalú konzultációkat tartott célszerűnek, szemben a hatpárti egyeztetésekkel.) A július 26-ai – Brezsnyevvel folytatott telefonbeszélgetésről készített – emlékeztető feljegyzés fegyveres beavatkozásra utaló mondatai („Úgy néz ki [...], hogy ennek vége az lesz, hogy működésbe kell hozni azt, ami most előkészülőben van. Más kiutat nem látok.”), egyértelműsítik a moszkvai vezetés szándékait, illetve azok mozgatórugóit. („A kérdések összességéből a legfontosabb a kongresszus, amelyet nem szabad megengedni.”) A mondat a CSKP augusztus végére tervezett kongresszusára utal, amelyen a reformerek kiszoríthaták volna az ingadozó, vagy „internacionalista-szármáyat” a CSKP vezetéséből. ”]

Alexander Dubček a Csehszlovák Kommunista Párt 1968-ban eltávolított első titkárának levele a megszállásban résztvevő országok kommunista pártjainak politikájáról.

Mellette Kádár János elutasító feljegyzése.

MOL M–KS 288. f. 47. cs. 778. ó. e.

1987. szeptember 18

**Emlékeztető L. I. Brezsnyev és Kádár János csehszlovák helyzetet érintő telefonbeszélgetéséről:
„működésbe kell hozni azt, ami most előkészülőben van”.**

*MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. július 26.*

A csehszlovák reformok kérdése kényes alkupozícióba terelte, helyezte a kádári reformszocializmus sorsát, lehetőségeit. A proletár internacionalizmus oltárán feláldozni egy feltételezhetően szilárd szövetségest, vagy veszélyeztetni az addigi eredmények hitelességét?

A Kádár részéről kétségtelenül meglévő rokonszenv - akár Dubček, akár a folyamatok tartalma, célja iránt - törvényszerűen alulmaradt 1968 augusztusában. Kádár egy csehszlovák Nagy Imre - féle forgatókönyv veszélyét látta és láttatta, ezért a csehszlovákiai „ellenforradalom” kézzelfogható veszélyének elfogadására próbálta rávenni a dubčeki vezetést. Az MSZMP KB augusztus 7-ei ülésen elhangzott, nemzetközi eseményekkel foglalkozó referátumban (a csehszlovákiai helyzet értékelésében) a CSKP vezető, ellenőrző szerepének biztosítása, és a szövetségi rendszer egyben tartásának szükségességével összefüggésben kimondottá, deklaráltá vált a létező „ellenforradalmi veszély”: „A csehszlovák belügyminiszter kijelentette, hogy nincsenek ellenforradalmi elemek, és nyugatról sem szivárogtak be az országba. El lehet képzelni, hogy ne lennének ott ilyen elemek?” A polemikus kérdésfelvetés a kritika mellett a megoldást is sejtetni engedte...” Az ellenforradalmi veszély tényét bizonyítandó a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság információi Tyitov budapesti nagyköveten keresztül jutottak el Kádárhoz már április elején egy illegális „értelmiségi összeesküvésről”. A Cerni-Prohazka csoport törekvései erősíthették Kádárban az 1956-os forradalommal való hasonlóságot Gondoljunk a Petőfi Kör, illetve az írók szerepére a forradalom szellemi előkészítésében.

Feljegyzés F. J. Tyitov tájékoztatójáról a Szovjetunió Csehszlovákiát érintő véleményéről.

*MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. április 3.*

A Prágai Tavasz-problematika geopolitikai olvasatában az Állambiztonsági Bizottság információja a NATO operatív tervével kapcsolatban, megerősíti az ideológiai, politikai szempontokon túlmutató indokokat a Varsói Szerződés katonai beavatkozásával összefüggésben. Az NSZK-val határos VSZ tagállam nem válhatott gyenge láncszemmé, kísérleti laboratóriummá a blokkon belül.

**Emlékeztető a szovjet állambiztonsági szervek tájékoztatójáról
az USA egységek Csehszlovákia és az NDK területére behatolását előirányzó tervről.**
MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. április 5.

A „szocializmus” addigi gyakorlatától eltérő pluralizmus felé tett lépések megjelennek Brezsnyev-Kádár június 12-ei telefonbeszélgetéséről készült Emlékeztetőben is: *„Fokozódott a szociáldemokrata Párt újjáalakítását célzó szervezőmunka, a néppárt tagsága duplájára növekedett, szervezik az agrárpártot azon a címen, hogy ez nem is párt, hanem a Tsz-tagok társadalmi szervezete, aktivizálódik a szocialista ellenes jellegű sokféle klub és szervezet. Mindez folytatódik, bár a vezetőség sokszor beszél az ilyen tevékenység korlátozásáról, de csak beszél.”*

Emlékeztető L. I. Brezsnyev és Kádár János Csehszlovákiát érintő telefonbeszélgetéséről.
MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. június 12.

A július 10-ei Kádár-Bresznyev telefonbeszélgetés alapján egyértelműnek tűnik, hogy a taktikai véleménykülönbség mögött tartalmi ellentét feszült Prága és Moszkva között. Dubček, mint a CSKP vezető embere, szembeállt a Varsói Szerződés és a blokk addigi gyakorlatával, nyíltan elutasítva Brezsnyevék kérését a kollektív tanácskozás, egyeztetés megtartásáról. Ebben a dokumentumban már a katonai akció lélektani és gyakorlati felőkészületeire utaló mondatok olvashatók. Ennek érdekessége, hogy Kádár utólag értesül egy csehszlovákiai hadgyakorlaton való magyar részvételtől, s Brezsnyev magyarázatra kényszerül: *„Kádár elvtárs megemlítette Brezsnyev elvtársnak, hogy Czinege elvtárs Tutarinov elvtárson keresztül távmondatot kapott Grecsko marsalltól, amelyben szó van arról, hogy Magyarországtól északra júliusban hadgyakorlat lesz, s »Bresznyev elvtárs megállapodott erről Kádár elvtárssal«. Kádár elvtársnak erről nincs tudomása.*

Bresznyev elvtárs azt válaszolta, hogy Grecsko elvtárs kért tőle engedélyt, hogy előzetesen beszéljen a miniszterekkel »arra az esetre, ha Csehszlovákiában rendkívüli intézkedésekre kerül sor«, amiről Moszkvában is szó volt. De egyébként erről is szó lenne a varsói találkozón.”

**Emlékeztető Brezsnyev szovjet pártfőtitkár és Kádár János telefonbeszélgetéséről
a Csehszlovák KP kollektív tanácskozást elutasító véleményével kapcsolatban.**
MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. július 10.

A „hadgyakorlatról” július 22-én is szó esik, s itt már komoly erők mozgatásáról van szó, többek között még egy szovjet hadosztály Magyarországra szállításáról, a magyaroktól egy hadosztály részvételét várták.

Tájékoztató katonai hadgyakorlat tartásáról.
MOL M–KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. július 22.

A Kádár-Brezsnyev információcsere izgalmas dokumentuma a szintén július 10-én készült Kádár-levél. Ebben az MSZMP első titkára - cseh belső forrásra hivatkozva - továbbítja a CSKP KB Elnökség ülésén elhangzottakat.

A Varsói Szerződés katonai beavatkozását megelőző utolsó órák történéseihez kapcsolódóan olvasható rejtjeltávirat a döntő jelentőségűnek szánt augusztus 20-ai CSKP KB Elnökségi ülés várható történéseiről számol be - a Moszkva-barát csoport nézőpontjából.

A prágai nagykövetség rejtjel távirata a csehszlovákiai bevonulás előtti órákból.

MOL M-KS 288. f. 47. cs. 743. ő. e.
1968. augusztus 20.

A néhány nappal korábban Komáromban, 17-én tartott Kádár-Dubček megbeszélésre is utal a távirat, amelyen a magyar pártvezető a kétfrontos harc fontosságára hívta fel kollégája figyelmét.

A VSZ-tagállamok vezetői féltek attól a forgatókönyvtől, hogy a CSKP szeptemberre tervezett kongresszusa visszafordíthatatlan folyamatot indít el, következetesen kiállva az addig képviseltek mellett - saját út tiszteletben tartása. Ebből következően olyan olvasata van a beavatkozás dátumának, amely megakadályozta a CSKP reformerői részéről sorsdöntőnek szánt szeptemberi, rendkívüli kongresszus megtartását. Az augusztus 18-ai moszkvai egyeztetésen Brezsnyev tájékoztatta a katonai megszállás tervéről a megjelent tagállamok pártvezetőit. A „kétfrontos harc” jegyében Kádár és Brezsnyev egyetértettek abban, hogy el kell kerülni a látszatát, hogy a szektás Novotny-féle vonalat rehabilitálnák a Varsói Szerződés katonai beavatkozásával. Kádár, amennyiben szembe szállt volna a moszkvai akaratral, saját legitimitását, hivatkozási pontját, bázisát tette volna semmivé. Ami Prágában megengedett, az Budapesten miért nem volt lehetséges 12 évvel korábban? Kádár végül valamilyen formában „morális” csapdahelyzetbe került. 1956 tanulságaiból következő meggyőződése miatt sem okozhatott különösebb lelkiismereti problémát a csehszlovák” szocializmus megmentésében” való részvétel.

A Dubček nevéhez kapcsolódó „Prágai Tavasz” a geopolitikai adottságokon túl éppen azért jelentett többet, és vált veszélyes kísérletté Moszkva számára (az „emberarcú szocializmus”-modellek keresésében), mert a „szocialista pluralizmus” irányába mutató tendenciákat erősítette, és egy alulról építkező, a társadalom önkéntes elfogadottságára támaszkodó legitimitást tartott fontosnak a kommuniszták vezetésével. A „Prágai Tavasz” végzetét a nemzetközi realitások a „proletár internacionalizmus” elvárásai, könyörtelen, rideg valósága jelölte ki.

Az írásunk elején idézett Dubček levél születésének időpontját több tényező határozta/határozhatta meg: a magyarországi reform-megújulás újabb kísérlete, a csehszlovákiai történések és természetesen a peresztrojkaival és glasznosztj-al kijelölt gorbacsovi szocializmus megújításának hátszele, kerete. A levél szövegkörnyezetéből is egyértelműen érzékelhető: az 1968-ban történtek igazolása, illetve tagadása benne van mindabban, amit a szovjet vezetés 1985 óta zászlajára tűzött. A kérdés persze ma sem vesztette el teljesen aktualitását. Felvethető, hogy a történelem valamit visszaadhat, jóvátehet - a Dubček által megfogalmazott remények alapján - a „szocializmusnak”: valóban „emberarcúvá” alakítható, vagyis a társadalom többsége által „önkéntesen” elfogadható, vállalhatóvá?

Címkék:

[Dubček](#) ^[2]

[Kádár János](#) ^[3]

[MSZMP](#) ^[4]

[Rajk](#) ^[5]

[Nagy Imre](#) ^[6]

[Varsói Szerződés](#) ^[7]

[Brezsnyev](#) ^[8]

[Andrej Greckó](#) ^[9]

[Czinege Lajos](#) ^[10]

[prágai tavasz](#) ^[11]

[CSKP](#) ^[12]

Kiadás: 12. évfolyam (2012) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/jelentesek_tajekoztatok_csehszlovakiarol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/jelentesek_tajekoztatok_csehszlovakiarol.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dubcek>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-janos>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/rajk>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nagy-imre>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/varsol-szerzodes>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/brezsnyev>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/andrej-grecko>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/czinege-lajos>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/pragai-tavasz>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/cskp>